

KAPITTEL 2

Om å delta i forskningen etter 22. juli

*Ragnar Eikeland*¹

Tema for dette kapittelet er spørreundersøkelse versus intervju etter den tragiske hendelsen på Utøya 22. juli 2011. Min kompetanse på dette området er at jeg har deltatt i to spørreskjemaundersøkelser og et intervju etter hendelsen. Først vil jeg sette et lite perspektiv på dette.

Vi har vel alle deltatt i en spørreundersøkelse på en eller annen måte, det være seg undersøkelse fra for eksempel Norsk Gallup vedrørende politiske valg i Norge der de spør om hvilket parti stemte du på nå, og har du eventuelt skiftet parti siden forrige valg. Eller man har hatt en ferietur til en av Kanariøyene, og når du kommer hjem, får du en e-post fra reiseoperatøren der du blir spurt om: Hvordan var flyreisen? Hvordan var hotellet? Osv. Dette er eksempler på enkle og lystbetonte spørreundersøkelser.

Når det gjelder temaet for dette kapittelet, nemlig spørreundersøkelser og intervju i etterkant av hendelsen på Utøya 22. juli 2011, så er det en helt annen form for spørreundersøkelse, og man har en helt annen innstilling til noe sånt enn man har til de enkle undersøkelsene jeg nevnte over. Her kommer det inn følelser,

¹ Far til Tore Eikeland, som ble drept på Utøya 22. juli 2011

hvilken fase i sorgbearbeidingen man er i, og rett og slett noe så enkelt som at dette orker jeg ikke nå.

Da jeg fikk spørsmål første gang om å delta i en spørreundersøkelse etter hendelsen, tenkte jeg: Nei, dette vil jeg ikke være med på. Men da jeg fikk tenkt meg om en stund, ble det til at jeg svarte ja likevel. Motivasjonen til å si ja var at hvis mine svar kunne hjelpe andre i ettertid ved eventuelle nye hendelser, som dessverre helt sikkert vil komme enten her i Norge eller andre steder i Europa eller verden for øvrig, så var det verdt å delta.

I utgangspunktet hadde jeg nok heller foretrukket å svare muntlig på spørreundersøkelsen, da jeg da ville hatt mulighet til å presisere og understreke hva jeg virkelig mente om de forskjellige temaene som ble tatt opp. Men bak en masseutsendelse av en spørreundersøkelse finnes det ikke et navn eller en person, så derfor var dessverre ikke muntlige svar et alternativ.

Da jeg mottok spørreundersøkelsen på e-post, ventet jeg noen dager før jeg åpnet den, men jeg lukket den igjen umiddelbart; jeg hadde ikke dagen eller motivasjonen. Men etter noen dager åpnet jeg den igjen, og da svarte jeg på alle spørsmålene, selv om det var mange av de opplistede svaralternativene som ikke passet meg direkte. Men jeg krysset av der jeg mente svaret var nærmest det jeg følte og mente der og da. Jeg sendte ikke inn svarene samme dagen, og da jeg åpnet skjemaet igjen en dag eller to senere, følte jeg at jeg hadde svart feil på en del av spørsmålene.

Og da er jeg ved det jeg nevnte tidligere: Det er vanskelig å få satt ned på papiret sine egne følelser siden det blir veldig personlig, mens svaralternativene er laget på mer generelt grunnlag for at man i ettertid skal kunne dra ut en fellesnevner fra hvert spørsmål. Og da vil det alltid være sann at noen svaralternativer ikke passer den enkelte. Jeg tror også at dagsformen spiller en stor rolle for hvilke svar man gir.

Cirka et år etter den første spørreundersøkelsen kom undersøkelse nummer 2, og jeg svarte ja til deltagelse på den også.

Motivasjonen var den samme, men som forrige gang måtte jeg la det gå noen dager før jeg satte meg ned og forsøkte å gi ærlige svar. Og denne gangen var det enda flere spørsmål som ikke kom overens med mine følelser og tanker.

Som et eksempel kan jeg nevne dette: Har du det bedre eller verre nå enn ved forrige spørreundersøkelse? Men her hadde ikke jeg et ja- eller nei-svar fordi jeg hadde det annerledes, ikke bedre eller verre. Og med det mener jeg at ved den første undersøkelsen følte jeg rett og slett bare sjokk og sorg, mens jeg nå var kommet over i en fase der sorgen delte plassen med savn. Om det gjorde livskvaliteten min bedre eller verre, var det vanskelig å definere, jeg hadde like vondt inni meg som tidligere men fokuset og tankene på det som hadde skjedd, var omtrent hver dag delt mellom sorgen og nå også savnet av gutten vår. Det første sjokket var over, sorgen hadde bitt seg fast, men nå begynte savnet å ta plass i tankene også i hverdagen.

Jeg svarte så godt jeg kunne, men følte likevel at det jeg sendte fra meg, ikke var fullt ut representativt for hvordan jeg hadde det der og da, og svaralternativene ved en god del av spørsmålene var ikke relevante for meg.

En god stund etter den andre spørreundersøkelsen ble jeg spurt om jeg ville stille opp til et intervju. Jeg tror jeg svarte ja med en gang, men i ettertid tenkte jeg at dette blir vanskelig; vil du virkelig dette?

Men da dagen kom, reiste jeg inn til Bergen, hvor intervjuet skulle finne sted. Jeg var nervøs og kviet meg en god del. Bak i rommet var det to andre personer som ikke skulle stille spørsmål, men kun høre etter og observere, da de hadde intervjuet overlevende ungdommer tidligere. Men etter 4–5 minutter hadde jeg glemt de to andre personene, og oppmerksomheten var kun på intervjueren og det jeg fortalte om. Det ble en befrielse, og jeg kunne snakke fritt og åpent om hendelsen, og jeg pratet og pratet,

og ble kun rolig og lavmælt penset inn på sporet igjen av intervjueren når jeg snakket meg «helt ut på jordet». Intervjueren stilte ikke ledende spørsmål, jeg kunne snakke helt fritt, og der og da følte jeg at mine tanker og mine følelser virkelig kunne legges frem slik jeg hadde følt det, og slik jeg hadde det nå. Vi holdt på i over to og en halv time, og jeg hadde problemer med å kjøre bilen hjem igjen, for jeg følte meg totalt utslitt. Samtidig hadde jeg en indre ro, som jeg tror kom fordi jeg endelig kunne snakke åpent og ærlig om hendelsen, og ikke trengte tenke på hvem som var mottaker av den informasjonen jeg delte.

Min kone og jeg snakket selvfølgelig om disse temaene hjemme, men det var ikke normalt å snakke om dette med hverken venner eller arbeidskollegaer. Men under intervjuet kunne jeg dele alt.

Overraskelsen var derfor stor da intervjueren ringte meg samme kveld og sa at opptaket som ble gjort av intervjuet, dessverre var blitt slettet på grunn av at det hadde vært en feil med opptakeren som ble brukt. Jeg ble da spurt om vi kunne gjøre et nytt intervju, og dette svarte jeg ja til, da jeg følte at dette hadde faktisk gjort noe med meg; det første intervjuet hadde rett og slett gjort meg godt.

To dager etterpå møttes vi igjen, denne gangen uten tilhørere, og jammen holdt vi ikke på i to og en halv time nå også. Og jeg var like utslitt som første gangen, men jeg hadde samtidig den samme gode følelsen inni meg nå også.

I ettertid har jeg tenkt at grunnen til at erfaringen jeg fikk med intervju, ble så bra for meg, baserer seg på den tillit og trygghet som intervjueren ga både i det hun sa, og måten hun lot meg uttrykke meg på. Denne tryggheten, og ikke minst det at hun virkelig lyttet og prøvde å forstå meg, gjorde nok sitt til at jeg fortalte om ting og følelser som jeg aldri kunne fått frem i en spørreundersøkelse.

For å konkludere litt om forskjellen mellom spørreundersøkelser og intervju etter alvorlige hendelser eller traumatiske tap av barn

eller nære familiemedlemmer, så er jeg, basert på mine erfaringer med begge deler, ikke i tvil om at et intervju er atskillig bedre enn én eller flere spørreundersøkelser. I en spørreundersøkelse svarer man det som man tror ligger nærmest det ens tanker og følelser er, mens man under et intervju får fram alle sine tanker og følelser. På denne måten kan man gi et ærlig og riktig svar til den eller dem som skal bearbeide intervjuet i ettertid.

Jeg er klar over at man må konkludere og dra ut svarene på et generelt grunnlag i en spørreundersøkelse. Summen av alle svar på et spørsmål vil gi et generelt bilde på hvordan folk har det, men samtidig er det ikke sikkert at det generelle bildet som svarene gir, er dekkende. Det er nok mange som meg som velger et svar man tror er nærmest det man føler, selv om det egentlig ikke dekker det jeg ville ha svart i et intervju.

Intervju derimot gir nok ærlige svar, og når man drar erfaringer ut fra intervjuene, vil de ikke være generelle, men mer dekkende for den enkeltes erfaringer.

Jeg skal ikke nevne så mye mer om hverken spørreundersøkelser eller intervju, men jeg vil gjerne komme med noen innspill. Jeg understreker at dette er ikke råd, for det har jeg ikke kompetanse til, men kun innspill fra en amatør.

Hvis jeg skulle hatt ansvaret for å lage spørsmål til en spørreundersøkelse, ville jeg på alle spørsmål ha laget et eget svaralternativ, som for eksempel kunne være: Hvis ingen av svarene over her passer for deg, hva ville du ha svart i stedet?

Jeg tror at da ville hver og en i hvert fall på en god del spørsmål følt at nå fikk jeg svart det jeg mener og føler. Selv om det normalt er gitt plass på slutten av et spørreskjema til å skrive ned egne tanker og følelser, er det vanskelig å dekke de forskjellige svaralternativene der.

Jeg er ikke i tvil om at hvis det er praktisk mulig å få til, så bør intervju foretrekkes fremfor spørreundersøkelse.

Etter tragedien 22. juli er jeg klar over at det ville vært for omfattende å intervju alle foreldrene til de omkomne på Utøya, for da ville man måttet intervju nærmere 140 personer. Men der det er praktisk mulig å få dette til, så bør det være målsettingen. Og hvis man må gjennomføre spørreundersøkelser som vi vet må gjøres mange ganger, skal man kanskje prøve å dra inn et par av de berørte til å se igjennom spørsmålene og svaralternativene før spørreskjemaet sendes ut til alle. Da kan man kanskje få korrigert skjemaet til å bli mest mulig dekkende for alle de berørte.